

**Програма навчального модуля
«Основи формування соціальної
і здоров'язбережувальної компетентності учнів»
(очно-дистанційна форма навчання)**

- I. Профіль програми
- II. Пояснювальна записка
- III. Навчально-методичні матеріали
для тренера і слухачів

Програма навчального модуля «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів» у повній мірі реалізує компетентісний підхід до підготовки педагогічних працівників всіх категорій за освітніми галузями «Здоров'я і фізична культура» і «Соціальна і здоров'язбережувальна» в системі післядипломної освіти. Загальний обсяг курсу – 105 годин (3,5 кредитів ЄКТС).

Цільова група навчального модуля - педагогічні працівники всіх категорій (вчителі початкової школи, вчителі предмета «Основи здоров'я», методисти і педагогічні працівники, які викладають факультативні курси профілактичного спрямування, практичні психологи, соціальні педагоги) і керівні кадри (директора, заступники директора з виховної роботи, класні керівники).

Навчання здійснюється за очно-дистанційною формою, що складається з онлайн курсів для теоретичної підготовки (90 годин) і очних тренінгів з відпрацювання практичних навичок (15 годин). Навчальний модуль апробовано у 2016-2017 роках у всіх регіонах України.

Програма навчального модуля «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів» може впроваджуватися у закладах післядипломної освіти у вигляді навчального модуля у складі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників або як окремий очно-дистанційний курс обсягом 3,5 кредитів ЄКТС.

Навчально-методичний комплект складається з опису профілю програми навчального курсу, пояснювальної записка до нього та навчально-матеріалів для тренера і слухачів.

ЗМІСТ

I. Профіль програми навчального модуля «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів»	4
II. Пояснювальна записка до профілю програми навчального модуля «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів	18
Мета й очікувані результати навчання	18
Можливі способи впровадження програми в практику закладів післядипломної педагогічної освіти (ППО)	18
Контекст програми: державні стандарти і освітні галузі	19
Цільова група	19
Авторський колектив	19
Модель навчання за модулем	22
Дистанційна складова навчального модуля	22
Онлайн курс «Основи здоров'язбережувальної компетентності»	22
Онлайн курс «Вчимося жити разом»	24
Стратегія навчання за онлайн курсами	25
Система оцінювання в онлайн курсах	25
Додаткові сервіси онлайн курсів	26
Софтверна платформа онлайн курсів	27
Очна складова навчального модуля: тренінг практичних навичок	28
Мета і структура тренінгу	28
Способи впровадження тренінгу у практику закладів ППО	28
Зміст і загальні очікувані результати тренінгу	28
Стратегія навчання на тренінгу	29
Система оцінювання на тренінгу	31
Ресурсне забезпечення тренінгу	31
Вимоги до тренера	32
III. Навчально-методичні матеріали для тренера і слухачів очних тренінгів	33
Матеріали для тренера	33
Матеріали для учасників тренінгу (моделювання проведення тренінгів для учнів)	38
Перелік використаних джерел	41

I. Профіль програми навчального модуля «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів» (очно-дистанційна форма навчання)		
Навчальний заклад	Регіональні заклади післядипломної педагогічної освіти. Програма може впроваджуватися у закладах післядипломної освіти у вигляді навчального модуля у складі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників або як окремий очно-дистанційний курс обсягом 3,5 кредитів ЄКТС.	
А	Мета програми	
	Удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників у сфері формування соціальних і здоров'язбережувальних компетентностей учнів, мотивації їх до здорового способу життя, формування безпечного і дружнього до дитини навчального середовища	
В	Характеристика програми	
1	Функціональна спрямованість	Розвиток складових професійної компетентності педагогічних працівників, змістом діяльності яких є викладання предметів та/або курсів профілактичного спрямування, освітньо-виховна робота з мотивації учнів до просоціальної поведінки і здорового способу життя, створення безпечного дружнього до дитини навчального середовища.
2	Фокус програми	Акцент на концептуальні, методичні і практичні питання професійної діяльності педагогічних працівників з формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей учнів, визначених чинними державними стандартами освітніх галузей «Здоров'я і фізична культура» і «Соціальна і здоров'язбережувальна». У результаті навчання педагогічні працівники навчаться в контексті зазначених освітніх галузей застосовувати ефективні методики з розвитку в учнів базових психосоціальних компетентностей: критичного мислення, аналізу проблем і прийняття рішень, креативності, самоусвідомлення і самооцінки, ефективної комунікації, самоконтролю, емпатії, здатності до кооперації, переговорів, поваги до культурних відмінностей, запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів.

3	Орієнтація програми	Програма орієнтована на розвиток та удосконалення складових професійної компетентності педагогічних працівників, що стосуються здатності формування в учнів мотивації і практичних навичок просоціальної і безпечної поведінки та здорового способу життя.
4	Особливості програми	Орієнтація на вдосконалення професійної майстерності педагогічних працівників на основі модернізації змісту, форм та методів навчання, впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес. Програма спрямована на ознайомлення слухачів із психолого-педагогічними особливостями розвитку учнів, чинниками ризику і захисту щодо їх здоров'я і безпеки, з тематикою шкільних програм профілактичного спрямування, найбільш ефективними методами їх викладання, особливостями моніторингу та оцінки, способами організації безпечного і дружнього до дитини навчального середовища, відпрацювання навичок впровадження сучасних педагогічних технологій у навчально-виховний процес.
5.	Цільова група	Педагогічні працівники всіх категорій (вчителі початкової школи, вчителі предмета «Основи здоров'я», методисти і педагогічні працівники, які викладають факультативні курси профілактичного спрямування, практичні психологи, соціальні педагоги) і керівні кадри (директора, заступники директора з виховної роботи, класні керівники).
С	Професійні вимоги (компетенції) та продовження навчання	
1	Професійні вимоги (компетенції)	Визначаються атестаційними вимогами
2	Продовження навчання	Програма передбачає можливість подальшого розширення та поглиблення професійних знань, умінь і навичок педагогічних працівників для роботи в системах формальної, неформальної та інформальної освіти
Д	Стиль та методика навчання	
1	Підходи до викладання та навчання	Очно-дистанційна форма навчання передбачає самостійне вивчення теоретичного матеріалу шляхом дистанційного проходження онлайн курсів, а також практичне відпрацювання навичок на очних тренінгах,

		де увага акцентується на практичному застосуванні набутих теоретичних знань.
2	Система оцінювання процесу і результатів навчання за модулів	Під час проходження онлайн курсів застосовується методика трирівневого оцінювання з автоматичною перевіркою правильності відповідей: самоперевірка під час вивчення окремих тем, проходження тесту за модулями, підсумковий тест. Електронні сертифікати видаються учасникам в разі успішного проходження 90% запропонованих тестів (автоматично). Очні тренінги оцінюються методом моделювання окремих уроків (занять), а також шляхом вхідного та вихідного опитування щодо рівня володіння навичками використання інтерактивних методів.
Е	Професійні компетенції, визначені атестаційними вимогами	
	Загально професійні	
1	Знання основ педагогіки, психології, соціальної педагогіки	
2	Знання основних нормативно-правових актів в галузі превентивної освіти	
3	Здатність встановлювати контакт з учнями, батьками, колегами по роботі	
4	Вміння вибудовувати професійну діяльність на основі знань, досягнень соціальної педагогіки, психології, педагогіки	
5	Здатність аналізувати ситуації, виокремлюючи прийоми міжособистісної взаємодії	
6	Здатність планувати та здійснювати професійну діяльність на основі сучасних принципів організації соціально-педагогічних технологій	
	Спеціалізовано - професійні	
7	Володіння інноваційними соціально-педагогічними методиками та технологіями, активне їх використання та поширення у своїй професійній діяльності	
8	Вміння вирішувати соціально-педагогічні проблеми	
	Загальнонаукові	
9	Знання теоретичних основ та сучасних досягнень нейропсихології, вікової психології та соціальної педагогіки	
	Інструментальні	
10	Використання інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових освітніх ресурсів у навчальному процесі	
11	Використання диференційованого індивідуального підходу до всіх учасників навчального процесу	
12	Застосування інноваційних технологій у професійній діяльності	
13	Здатність ефективно взаємодіяти на міжособистісному рівні з учнями та їх родинами, колегами	

14	Здатність ефективно шукати, налагоджувати контакт та взаємодіяти з державними і громадськими організаціями	
15	Уміння здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність	
	Соціально – особистісні	
16	Користуються авторитетом серед колег, учнів та їх батьків	
17	Відповідність загальним етичним вимогам до педагогічних працівників та керівних кадрів	
Програмні складові професійної компетентності		
1	Загальні	Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях
		Здатність вчитися самостійно, автономно планувати свою навчальну діяльність
		Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел
		Здатність використання інформаційних та комунікаційних технологій
		Здатність до сприйняття нового
		Здатність генерувати нові ідеї
		Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
		Здатність виявляти, аналізувати та вирішувати проблеми
		Здатність працювати у команді
		Здатність мотивувати людей та рухатись разом до спільної мети
		Здатність сприймати ідеї та погляди інших людей
		Здатність конструктивно висловлювати свої думки
		Здатність проявляти ініціативу
		Здатність приймати обґрунтовані рішення
		Здатність діяти соціально відповідально
		Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт
2	Фахові	Здатність до ефективного спілкування, активного слухання, емпатії
		Здатність до само оцінювання, аналізу власних помилок
		Здатність буди відкритим і сприйнятливим до нового
		Здатність створювати сприятливі умови для роботи в команді
		Здатність взаємодіяти з повагою з учнями, членами їх родин, колегами
		Здатність заохочувати та координувати участь батьків та дітей у житті навчального закладу

Програмні результати навчання	
Знання	<ul style="list-style-type: none"> ○ вимірів здоров'я (фізичне, емоційне, інтелектуальне, духовне, соціальне) ○ складових комплексу проблем безпеки (особиста, громадська, національна, людства, планетарна, космічна) ○ національного та міжнародного законодавства в сфері профілактичної освіти (зокрема, щодо збереження репродуктивного здоров'я, профілактики неінфекційних захворювань тощо) ○ концептуальних і методичних засад формування соціальної та здоров'язбережної компетентності учнів ○ базової термінології у сфері профілактичної освіти ○ найважливіших теорій впливу на поведінку ○ психолого-педагогічних особливостей розвитку дітей та підлітків ○ чинників ризику та чинників захисту щодо здоров'я і особистої безпеки учнів ○ тематики і змісту профілактичної освіти ○ засад педагогічної технології «Освіта на основі набуття життєвих навичок») ○ тренінгових методів профілактичної освіти, що забезпечують залучення, партнерство і активне навчання на ситуаціях, наближених до реального життя дітей і підлітків ○ групової динаміки
Уміння	<ul style="list-style-type: none"> ○ у навчання учнів дотримуватися балансу різних видів навчальної діяльності ○ використовувати інтерактивні методи навчання ○ користуватися різними джерелами інформації та цифровими технологіями ○ враховувати потреби та очікування учнів ○ підтримувати доброзичливу атмосферу в класі ○ забезпечувати демократичну дисципліну ○ організовувати відпрацювання практичних умінь ○ надавати і отримувати зворотній зв'язок ○ організовувати активне обговорення ○ використовувати адекватні інструменти оцінювання ○ протидіяти виявам неповаги ○ негайно реагувати на фізичне і психологічне насилля

	Навички	<ul style="list-style-type: none"> ○ постановки і досягнення мети ○ ефективного планування часу ○ емоційної саморегуляції ○ емпатії і ефективної комунікації ○ попередження конфліктів, запобігання їх ескалації та конструктивного розв'язання ○ розбудови стосунків, кооперації, роботи в команді ○ адвокації, лідерства ○ аналізу та вирішення проблем ○ прийняття зважених рішень ○ критичного мислення ○ гнучкості, креативності ○ створення сприятливого емоційного клімату в класі ○ формування відчуття класу як єдиної команди ○ партнерської взаємодії з учнями
	Ставлення	<ul style="list-style-type: none"> ○ визнання життя та здоров'я найвищими особистими цінностями ○ повага загальнолюдських цінностей ○ визнання прав людини і прав дитини ○ відкрите і позитивне ставлення до дітей і підлітків, бажання і прагнення працювати з ними, готовність зрозуміти їх потреби, цінності, пріоритети, можливості ○ повага до виявів різноманітності та мультикультурності, толерантність ○ прагнення справедливості, рівності, соціальної відповідальності ○ бажання і готовність постійно підвищувати свій професійний рівень ○ готовність застосовувати інтерактивні методи навчання, які забезпечують участь учнів, їх творчу співпрацю між собою і з учителем
Обсяг годин/кредитів ЄКТС, який необхідний для реалізації навчального модуля		
	105 годин / 3,5 кредитів ЄКТС	Дистанційна (теоретична підготовка) – 90 годин Очна (відпрацювання практичних умінь) – 15 годин
Перелік навчальних тем		
<p>Навчальний модуль складається з двох напрямів: «Основи соціальної компетентності» і «Основи здоров'язбережувальної компетентності». Для кожного напрямку є дистанційна складова, яку слухач проходить на платформі превентивної освіти http://autta.org.ua/ua/On-line_courses/, та очна складова – практичне відпрацювання набутих теоретичних знань.</p>		

<p>Дистанційна складова. Тематика здоров'язбережувальної компетентності (теоретична підготовка). Обсяг 60 годин; форма навчання – дистанційна на онлайн платформі http://multycourse.com.ua/ua/; оцінювання – проміжні тести за розділами в процесі навчання і підсумкове тестування.</p>		
<p>Розділ 1. Здоров'я, безпека і превентивна освіта</p>		
Тема 1.1	Важливість освіти у галузі здоров'я і безпеки	Цінність здоров'я. Стан здоров'я молоді у світі. Стан здоров'я молоді в Україні. Взаємозв'язок здоров'я і освіти. Права дитини і освіта в галузі здоров'я і безпеки
Тема 1.2	Здоров'язбережувальна компетентність і превентивна освіта	Поняття здоров'язбережувальної компетентності і превентивної освіти. Складові здоров'язбережувальної компетентності. Очікуванні результати шкільної превентивної освіти. Зміст і методи формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей та підлітків
Тема 1.3	Новітня історія профілактичної освіти	Дакарські рамки дій «Освіта для всіх». FRESH: універсальна рамка для ефективного забезпечення здоров'я у школах. «Школи сприяння здоров'ю». «Школи, доброзичливі до дитини». Статеві освіти і клініки дружні до молоді
Тема 1.4	Ефективні програми шкільної превентивної освіти	Школа і превентивна освіта. Ознаки ефективних превентивних програм. Умови ефективного навчання. Нормативно правові підстави превентивної освіти в школах України. Шкільні курси з доведеною ефективністю в Україні
<p>Розділ 2. Психосоціальний розвиток дітей і підлітків</p>		
Тема 2.1	Розвиток і вікова періодизація дітей і підлітків	Поняття розвитку і віку. Вікова періодизація. Стадії розвитку дитини за Е. Еріксоном. Закономірності дитячого розвитку за Л. Виготським. Провідна діяльність та періодизація дитини за Д. Ельконіним. Стадії когнітивного розвитку за Ж. Піаже. Визначення ООН щодо підліткового віку і юності
Тема 2.2	Особливості психосоціального розвитку учнів початкової школи	Розвиток структур головного мозку дитини. Особливості розвитку учнів 1-4 класів. 1 клас (6-7 років); 2 клас (7-8 років); 3 клас (8-9 років); 4 клас (9-10 років)
Тема 2.3	Особливості психосоціального розвитку учнів основної школи	5 клас (10-11 років); 6 клас (11-12 років); 7 клас (12-13 років); 8 клас (13-14 років); 9 клас (14-15 років)

Тема 2.4	Особливості психосоціального розвитку учнів старшої школи	Особливості розвитку головного мозку учнів 10 (11) класів. Пізнавальні процеси в старшому підлітковому віці. Емоційна сфера старшокласників. Соціальний розвиток юнаків і дівчат. Особливості професійної орієнтації і мотивації навчальної діяльності. Психосоціальний розвиток учнів 10-11-го класу
Тема 2.5	Психосексуальний розвиток дітей і підлітків	Етапи і стадії становлення сексуальної поведінки дітей і підлітків. Характеристики стадій підліткової сексуальності. Темпи психосексуального розвитку підлітків. Особливості статевої освіти
Розділ 3. Тематика шкільних курсів з питань безпеки і здоров'я		
Тема 3.1	Здоров'я і спосіб життя	Холістична модель здоров'я. Фізичне благополуччя. Психологічне благополуччя. Соціальне благополуччя. Рівні здоров'я. Чинники впливу на здоров'я. Здоровий спосіб життя: мотивація і життєві компетентності
Тема 3.2	Безпечна життєдіяльність	Безпека – базова потреба людини. Принципи безпечної життєдіяльності. Аналіз ситуацій і оцінка ризиків. Сучасний комплекс проблем безпеки. Правила безпечної поведінки
Тема 3.3	Підтримка фізичного здоров'я	Рухова активність. Здорове харчування. Гігієна. Сон і відпочинок. Контроль маси тіла
Тема 3.4	Профілактика вживання психоактивних речовин	Поняття ПАР і види залежності. Ознаки наркотичної залежності. Вплив тютюнокуріння на здоров'я. Алкоголь і здоров'я. Руйнівні наслідки вживання наркотиків. Заходи з профілактики вживання ПАР
Тема 3.5	Стрес і здоров'я	Поняття і види стресу. Стресові фактори. Реакція організму на стрес. Стрес у підлітків. Вплив стресу на здоров'я. Стрессова стійкість. Керування стресами
Тема 3.6	Здорові стосунки	Поняття «здорові» і «нездорові» стосунки. Види міжособистісних стосунків. Ознаки здорових стосунків. Формування здорових стосунків. Стосунки в родині. Стосунки з батьками. Стосунки з однолітками. Дружба і романтичні стосунки
Тема 3.7	Психологічні компетентності	Самоусвідомлення і самооцінка. Емоційна саморегуляція (самоконтроль). Асертивність. Прийняття зважених рішень. Креативність. Уміння вчитися

Тема 3.8	Соціальні компетентності	Ефективне спілкування. Здатність до емпатії. Попередження і розв'язання конфліктів. Протидія шкільному булінгу
Тема 3.9	Стать і гендер	Стать і гендер. Гендерні ролі та гендерна рівність. Гендерні стереотипи. Гендерна ідентичність. Гендерне і сексуальне насильство. Як уберегтися від сексуального насильства
Тема 3.10	Загальний і статевий розвиток підлітка	Розвиток і зрілість людини. Статеве дозрівання. Статева система дівчат і хлопців. Інтимна гігієна
Тема 3.11	Репродуктивне і сексуальне здоров'я	Репродуктивне здоров'я і права людини. Вплив психоактивних речовин на репродуктивне здоров'я. Небезпека ранніх статевих стосунків. Вагітність, пологи і наслідки абортів у підлітковому віці. Загальні відомості про методи контрацепції. Планування сім'ї і профілактика вроджених вад
Тема 3.12	Інфекції, що передаються статевим шляхом	Інфекції, що передаються статевим шляхом. ВІЛ і СНІД. Права людей, які живуть з ВІЛ. Стигматизація і дискримінація людей, які живуть з ВІЛ
Модуль 4. Методика викладання профілактичних програм		
Тема 4.1	Поняття і роль життєвих навичок	Поняття життєвих навичок. Склад і класифікація життєвих навичок. Життєві навички і здоров'я. Життєві навички і якість освіти. Життєві навички та розбудова миру
Тема 4.2	Традиційні методи навчання	Розповідь. Бесіда. Лекція. Наочні методи
Тема 4.3	Освіта на засадах життєвих навичок	Методика розвитку життєвих навичок. ООЖН – як освітня технологія. Способи впровадження ООЖН
Тема 4.4	Огляд інтерактивних методів	Класифікація методів навчання. Ефективність інтерактивного навчання. Принципи інтерактивного навчання. Огляд інтерактивних методів. Метод рівного навчання
Тема 4.5	Зміст і структура тренінгу	Поняття тренінгу. Зміст тренінгу. Тривалість тренінгу. Оцінювання ефективності тренінгу. Структура тренінгового заняття. План проведення тренінгу. Корисні поради тренера
Тема 4.6	Технологія створення і забезпечення тренінгу	Просторова організація кабінету для інтерактивних занять. Мінімальні вимоги до приміщення. Ресурсне забезпечення інтерактивних занять

Розділ 5. Моніторинг та оцінка результатів		
Тема 5.1	Моніторинг і оцінка: базові поняття	Поняття моніторингу і оцінки (МіО). Відмінність моніторингу від оцінювання. Важливість МіО. Концептуальна рамка МіО. Види МіО превентивних програм
Тема 5.2	Умови успішного впровадження превентивних програм	Особливості превентивних програм, що базуються на розвитку життєвих навичок. Критичні чинники впровадження ООЖН програм. Критерії відповідності умов навчання принципам ООЖН
Тема 5.3	Оцінка результатів превентивних програм	Ключові знання і вміння педагога-тренера. Оцінювання процесу підготовки вчителів. Принципи і критерії оцінювання рівня та прогресу навчальних досягнень учнів. Оцінювання ефективності впливу програм за процедурою «ДО» і «ПІСЛЯ»
Тема 5.4	Інструменти оцінювання змін у знаннях, ставленнях, вміннях і поведінці учнів	Умови застосування інструментів оцінювання. Види інструментів оцінювання. Релевантність інструментів оцінювання
<p>Дистанційна складова. Тематика соціальної компетентності (теоретична підготовка).</p> <p>Обсяг 30 годин; форма навчання – дистанційна на онлайн платформі http://lt.multycourse.com.ua/ua/; оцінювання – проміжні тести за розділами в процесі навчання і підсумкове тестування.</p>		
Розділ 1. Роль освіти в адаптації тимчасово переміщених осіб		
Тема 1.1	Проблеми адаптації тимчасово переміщених дітей у приймаючих громадах	Поведінкові реакції дітей з посттравматичним стресовим розладом. Проблеми дезадаптації дітей-переселенців. Адаптація внутрішньо-переміщених дітей до нової школи. Визначення успішності адаптації дитини до навчального закладу.
Тема 1.2	Освіта, як важливий інструмент консолідації суспільства а	Актуальність життєвих навичок та психосоціальної підтримки у навчально-виховному процесі. Допомога в розвитку навичок подолання кризової ситуації у внутрішньо переміщених осіб. Життєві навички, необхідні для адаптації та розбудови миру
Розділ 2. Тренінговий курс «Вчимося жити разом»		
Тема 2.1	Інформація про проект «Вчимося жити разом»	Компоненти проекту. Виконавці проекту. Оцінка ефективності проекту. Висновки міжнародних консультантів.

Тема 2.2	Програма курсу для учнів «Вчимося жити разом»	Мета і завдання курсу. Структура програми для 1-4 класів. Структура програми для 5-9 класів.
Тема 2.3	Місце курсу в програмі предмета «Основи здоров'я»	Місце тренінгового курсу в навчальній програмі предмета «Основи здоров'я» для 1-4 класів. Місце тренінгового курсу в навчальній програмі предмета «Основи здоров'я» для 5-9 класів.
Розділ 3. Етапи формування психосоціальних компетентностей учнів		
Тема 3.1	Навички ефективної комунікації	Функції комунікації. Вербальне і невербальне спілкування. Бар'єри ефективного спілкування. Поради для ефективного спілкування. Гендерні відмінності невербального спілкування. Складові активного слухання. Навчання комунікативним навичкам у школі.
Тема 3.2	Навички самоконтролю	Поняття емоцій. Функції емоцій. Класифікація емоцій. Характеристика базових емоцій. Зовнішні вияви емоції. Емоційний інтелект. Способи емоційної саморегуляції. Навчання навичкам самоконтролю в школі.
Тема 3.3	Навички емпатії	Поняття емпатії. Рівень емпатії. Порушення рівня емпатії Розвиток емпатії. Інклюзивна освіта і розвиток емпатії. Навчання навичкам емпатії у школі.
Тема 3.4	Навички кооперації	Поняття міжособистісних стосунків. Категорії стосунків. Рівні комунікації. Здорові стосунки і навички, необхідні для їх підтримки. Стосунки з батьками. Стосунки з однолітками. Навчання навичкам кооперації у школі.
Тема 3.5	Розв'язання проблем і прийняття рішень	Які бувають рішення. Стратегії при прийнятті рішень. Як приймати зважені рішення. Творче мислення при прийнятті рішень. Навчання навичкам розв'язання проблем і прийняття рішень у школі.
Тема 3.6	Навички запобігання ескалації та розв'язання конфліктів	Типи конфліктів. Стадії розвитку конфліктів. Як запобігти ескалації конфлікту. Способи розв'язання конфліктів. Поради для ефективного розв'язання конфлікту. Навчання навичкам розв'язання конфліктів у школі.
Тема 5.7	Навички неагресивної впевненості	Поняття асертивності. Стили спілкування. Як позбутися агресивності у спілкуванні. Звернення за допомогою. Як просити вибачення. Уміння сказати

		«НІ». Як сказати «НІ» і при цьому зберегти стосунки. Асертивні права людини. Навчання навичкам неагресивної впевненості у школі
Тема 3.8	Навички самоусвідомлення та самооцінки	Самооцінка. Види самооцінки. Формування самооцінки. Що може зробити вчитель, щоб поліпшити самооцінку учнів. Розвиток самоповаги на уроках основ здоров'я.
Тема 3.9	Протидія булінгу	Про булінг. Булінг в Україні. Жертви та ініціатори булінгу. Форми та види булінгу. Наслідки шкільного насилля. Як реагувати на травлю. Що можуть зробити батьки. Що можуть зробити вчителі. Навчання навичкам протидії булінгу у школі.
Тема 3.10	Керування стресами	Види стресу. Стресові фактори. Реакція організму на стрес. Стрес у підлітків. Стрес і здоров'я. Ознаки емоційного вигорання. Стресова стійкість. Керування стресами. Розвиток навичок керування стресом на уроках основ здоров'я.
<p>Очна складова. Відпрацювання практичних навичок педагогічних працівників. Обсяг 15 годин; форма навчання – тренінг http://autta.org.ua/ua/resources/Pidgotovka_pedagogiv/ProgrKyrsyOZK; оцінювання знань, вмінь і ставлень здійснюється на початку, в процесі і після завершення тренінгу; сценарій тренінгу може реалізовуватися у вигляді 3-денного неперервного тренінгу, або рознесеним у часі за окремим графіком.</p>		
1	Знайомство учасників групи (індивідуальний досвід, очікування, оцінювання початкового рівня умінь і ставлень)	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ознайомлення учасників з метою, завданнями і процедурами роботи на тренінгу ○ Створення сприятливої психологічної атмосфери ○ Аналіз потреб учасників ○ Проведення першого етапу оцінювання ефективності тренінгу
2	Аналіз ролі шкільних предметів і навчальних курсів з розвитку соціальної і здоров'язбережної компетентності учнів	<p>Комп'ютерні презентації, аналіз і обговорення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ ролі предмета «Основи здоров'я» і курсу «Вчимося жити разом» в контексті завдань Нової української школи ○ курсу з доведеною ефективністю «Вчимося жити разом» ○ способів реалізації двокомпонентної моделі підготовки вчителів

3	Концептуальні засади компетентнісного підходу до розвитку психосоціальних навичок учнів	Презентації, аналізі обговорення: <ul style="list-style-type: none"> ○ концепції життєвих навичок і тренінгових методів навчання для формування соціальної і здоров'язбережної компетентності ○ інструменти створення доброзичливої атмосфери і продуктивної роботи у групах ○ аналіз і демонстрація учасниками вправ для створення доброзичливої атмосфери і продуктивної роботи у класі
4	Вікові особливості учнів шкільного віку в контексті розвитку життєвих навичок	Презентації, аналіз і обговорення етапів розвитку, актуальних проблемам і завданнями найближчого розвитку дітей підлітків (учнів початкової, основної або старшої школи в залежності від складу учасників тренінгу)
5	Модельна демонстрація тренерами проведення уроку для учнів на засадах компетентнісного підходу	<ul style="list-style-type: none"> ○ Модельна демонстрація проведення уроку-тренінгу з використанням навчально-методичних матеріалів для слухачів ○ Обговорення ходу і результатів проведення уроку-тренінгу для учнів з використанням переліку критеріїв оцінювання
6*	Презентації і аналіз моделювання учасниками проведення тематичних уроків для учнів на засадах компетентнісного підходу	<ul style="list-style-type: none"> ○ Розподіл між учасниками окремих уроків тренінгів для учнів відповідного рівня шкільної освіти (навчально методичні ресурси для слухачів). ○ Підготовка і демонстрація учасниками проведення уроку-тренінгу для учнів ○ Обговорення ходу і результатів моделювання уроків для учнів за контрольним переліком критеріїв оцінювання
* Цей етап може бути рознесеним у часі за окремим графіком		
7	Завершальна процедура тренінгу	<ul style="list-style-type: none"> ○ Отримання зворотного зв'язку від учасників тренінгу ○ Аналіз очікувань ○ Самооцінка тренерських навичок ○ Підведення підсумків тренінгу ○ Проведення заключного оцінювання ефективності тренінгу (анкети «Після» і «Оцінка тренінгу учасниками»)

Навчально-методичне забезпечення програми (у вільному доступі)		
1	Профіль програми і пояснювальна записка	http://autta.org.ua/ua/resources/Pidgotovka_pedagogiv/ProgrKyrsyOZK
2	Дистанційна складова. Онлайн курси (для тренера і слухачів)	<ul style="list-style-type: none"> ○ «Основи здоров'язбережної компетентності», 60 годин http://lt.multycourse.com.ua/ua/ ○ «Вчимося жити разом» - курс з методики розвитку соціальних навичок, 30 годин http://lt.multycourse.com.ua/ua/
3	Очна складова. Ресурсні матеріали для тренера	<ul style="list-style-type: none"> ○ Орієнтовний сценарій тренінгу, презентації, роздаткові матеріали, анкети для оцінювання, http://autta.org.ua/ua/resources/Pidgotovka_pedagogiv/ProgrKyrsyOZK
4	Очна складова. Ресурсні матеріали для слухачів (моделювання уроків для учнів)	<ul style="list-style-type: none"> ○ Навчально-методичний комплект «Вчимося жити разом» для вчителя і учнів 1-11 класів http://autta.org.ua/ua/resources/learning-to-live-together ○ Навчально-методичні комплекти для предмета «Основи здоров'я» для 1-9 класів http://autta.org.ua/ua/resources/textbooks_materials

**II. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО ПРОФІЛЮ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ
«ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ»
(ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ)**

МЕТА Й ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Метою навчальної програми є удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників у сфері формування соціальних і здоров'язбережувальних компетентностей учнів, мотивації їх до здорового способу життя, формування безпечного і дружнього до дитини навчального середовища.

В результаті навчання педагогічні працівники:

- ⇒ *знають* концептуальні і методичні основи формування здоров'язбережної і соціальної компетентності, вікові особливості розвитку та поведінки учнів, чинники ризику і захисту щодо їх здоров'я і безпеки, тематику шкільних програм профілактичного спрямування, найефективніші методи їх викладання, особливості моніторингу та оцінки, способи організації сприятливого навчального середовища;
- ⇒ *вмотивовані і здатні* застосовувати інтерактивні методи навчання, які забезпечують активну участь кожного учня; творчу співпрацю між собою і з учителем; навчання на ситуаціях, наближених до реального життя; сприятливий емоційний клімат у класі; формування відчуття класу як єдиної команди
- ⇒ *володіють методами* розвитку в учнів ключових психосоціальних компетентностей: критичного мислення, аналізу проблем і прийняття рішень, креативності, самоусвідомлення і самооцінки, ефективної комунікації, самоконтролю, емпатії, здатності до кооперації, переговорів, поваги до культурних відмінностей, запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів;

Зазначимо, що розвиток у дітей і підлітків ключових психосоціальних компетентностей вищого порядку є одним із головних пріоритетів Нової української школи (НУШ).

**МОЖЛИВІ СПОСОБИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ В ПРАКТИКУ
ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ (ППО)**

Програма може впроваджуватися у закладах післядипломної освіти у вигляді навчального модуля у складі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників або як окремий очно-дистанційний курс обсягом 3,5 кредитів ЄКТС.

КОНТЕКСТ ПРОГРАМИ: ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ І ОСВІТНІ ГАЛУЗІ

Зміст, завдання і очікувані результати навчання педагогічних працівників за модулем «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів» визначаються, насамперед, чинними державними стандартами двох освітніх галузей: «Здоров'я і фізична культура» і «Соціальна і здоров'язбережувальна».

ЦІЛЬОВА ГРУПА

Курс розраховано на вчителів початкової школи, вчителів основ здоров'я, педагогів, що викладають факультативні курси профілактичного спрямування, класних керівників, заступників директора з виховної роботи, практичних психологів, соціальних педагогів.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Навчальний модуль «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів» розроблено і апробовано за підтримки МОН України і Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ).

До складу творчого колективу увійшли представники громадської організації «Здоров'я через освіту», державної наукової установи МОН України «Інститут модернізації змісту освіти», Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, закладів післядипломної педагогічної освіти з усіх регіонів України.

Прізвище, ім'я, по батькові	Установа
Пономаренко Володимир Степанович, <i>керівник творчої групи</i>	Громадська організація «Дитячий фонд «Здоров'я через освіту»
Воронцова Тетяна Володимирівна, <i>співкерівник творчої групи</i>	НПУ ім. М. П. Драгоманова
Андрук Наталія Володимирівна Гарбузюк Ірина Вікторівна Хомич Олена Леонідівна Березюк Ольга Вікторівна	Громадська організація «Дитячий фонд «Здоров'я через освіту»
Фіцайло Світлана Сергіївна	Міністерство освіти і науки України
Гончаренко Наталія Миколаївна Малікова Світлана Олександрівна Деревянко Вікторія Василівна	Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Страшко Станіслав Васильович	НПУ ім. М. П. Драгоманова
Гусев Віктор Григорович Гальчевська Наталя Анатоліївна	Комунальний вищий навчальний заклад «Вінницька академія неперервної освіти» Вінницької обласної ради
Поліщук Наталія Анатоліївна	Комунальний заклад «Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти» Волинської обласної ради

Лаврова Лариса Василівна Савченко Вікторія Анатоліївна	Комунальний вищий навчальний заклад «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Поуль Валентина Станіславівна Капінус Наталія Олександрівна	Комунальний заклад «Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Донецької обласної ради
Поліщук Наталія Миколаївна Трохименко Тамара Олександрівна	Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
Сивохоп Ярослав Михайлович Кірик Марія Юріївна	Комунальний заклад «Закарпатський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти! Закарпатської обласної ради
Півненко Юлія Володимирівна Мінакова Ірина Валентинівна	Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради
Євчук Оксана Миколаївна	Комунальний заклад «Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Івано-Франківської обласної ради
Матущенко Тетяна Антонівна Романюк Ольга Володимирівна Очкало Вікторія Василівна	Комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»
Железна Тетяна Петрівна	Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядип-ломної педагогічної освіти ім. В.Сухомлинського» Кіровоградської обласної ради
Лисенко Оксана Миколаївна,	Маловисківська загальноосвітня школа №3 I-III ступенів Маловисківської міської ради Кіровоградської області
Копач Ірина Анатоліївна	Новомиргородська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Кіровоградської обласної ради
Жуфалаян Віта Олександрівна	Куколівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Олександрійської районної ради Кіровоградської області
Ізюмська Тетяна Олександрівна Стрельцова Наталія Михайлівна	Комунальний заклад «Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» луганської обласної ради
Шиян Олена Іллівна Сухінська Віра Олегівна	Комунальний заклад «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Львівської обласної ради

Демиденко Тетяна Анатоліївна	Департамент освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації
Степанець Наталія Михайлівна	Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Топор Інна Миколаївна	Комунальний заклад «Одеський обласний інститут удосконалення вчителів» Одеської обласної ради
Козак Ірина Олексіївна Криливець Марина Петрівна	Комунальний заклад «Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського» Полтавської обласної ради
Біляєва Тетяна Григорівна	Великобудищанська ЗОШ Диканського району Полтавської області
Шагієва Раїса Радисівна Салтишева Вікторія Михайлівна	Комунальний заклад «Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Рівненської обласної ради
Успенська Валентина Миколаївна	Комунальний заклад «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Сумської обласної ради
Ганжа Ніна Павлівна	Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
Капуста Людмила Василівна	Методичний кабінет відділу освіти Лебединської міської ради Сумської області
Олендер Ірина Орестівна Коненко Лариса Богданівна	Комунальний заклад «Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти» Тернопільської обласної ради
Гніда Тетяна Борисівна Берзіня Оксана Олександрівна	Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти» Харківської обласної ради
Мазаєва Катерина Вікторівна Клюєва Таміла Миколаївна	Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради
Поліщук Ганна Йосипівна Галас Антоніна Вікторівна,	Комунальний заклад «Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Хмельницької обласної ради
Ярова Валентина Дмитрівна Чорновіл Вікторія Олександрівна	Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради
Кліщинська Тамара Аркадіївна Одинак Марія Маноліївна	Комунальний заклад «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» Чернівецької обласної ради

Симонова Катерина Михайлівна Бурнос Віктор Володимирович Красногор Тетяна Федорівна	Комунальний заклад «Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д.Ушинського» Чернігівської обласної ради
Симонова Наталія Анатоліївна	Чернігівський навчально-реабілітаційний центр №1 Чернігівської області
Кравчук Лариса Володимирівна Дмитренко Світлана Сергіївна	Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського університету ім. Бориса Грінченка

МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ЗА МОДУЛЕМ

Підготовка педагогічних працівників за навчальним модулем «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності учнів» проходить за очно-дистанційною моделлю.

Дистанційне навчання здійснюється шляхом проходження двох дистанційних онлайн курсів: 1) «Основи здоров'язбережної компетентності» та 2) «Вчимося жити разом» – курс з методики розвитку соціальних навичок учнів. У разі проходження кожного із онлайн курсів користувач автоматично отримує відповідний документ.

При цьому уповноважені представники регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти мають доступ до повного реєстру вчителів області, які пройшли дистанційні онлайн курси.

Очне навчання проходить у формі тренінгу з відпрацювання практичних навичок на базі закладів післядипломної педагогічної освіти за відповідною тренінговою програмою.

ДИСТАНЦІЙНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ

Онлайн курс «Основи здоров'язбережної компетентності». Розміщується на платформі <http://multycourse.com.ua/ua/>

Призначення. Онлайн курс спрямовано на формування когнітивного компоненту професійної компетентності педагогічних працівників у таких освітніх галузях:

- «Здоров'я і фізична культура»;
- «Соціальна і здоров'язбережувальна».

Обсяг онлайн курсу: 60 академічних годин.

Зміст онлайн курсу: Складається з 5 модулів, 31 теми, завдань для самоперевірки, тестів для модульного і підсумкового оцінювання.

Формати навчання за онлайн курсом. Користувач має можливість обрати будь який зручний для себе формат навчання за матеріалами дистанційного курсу:

- ⇒ онлайн формат – за наявності підключення до мережі Internet (рекомендується);
- ⇒ автономний формат - можливість завантажити курс на комп'ютер і навчатися без підключення до мережі Інтернет. При цьому функція тестування недосяжна;
- ⇒ друкований формат - можливість роздрукувати і вивчати будь-яку тему, модуль чи весь курс.

Підтвердження проходження онлайн курсу. У разі успішного проходження онлайн курсу зареєстрований користувач(ка) автоматично отримає відповідний документ (електронний сертифікат). Сертифікат має унікальний номер і містить ПІБ, під якими користувач(ка) зареєструвався(лася).

Електронний сертифікат є підтвердженням успішного проходження онлайн курсу «Основи здоров'язбережної компетентності» і є необхідною умовою видання закладом післядипломної освіти підсумкового сертифікату за повним навчальним курсом.

Як працювати над онлайн курсом. Детальну інструкцію можна переглянути безпосередньо на онлайн курсі та завантажити безпосередньо на курсі посиланням <http://multycourse.com.ua/ua/>

Онлайн курс «Вчимося жити разом». Розміщується на платформі <http://ilt.multycourse.com.ua/ua/>

Призначення. Онлайн курс спрямовано на посилення професійної компетентності педагогічних працівників щодо методики формування у дітей і підлітків соціальних навичок в рамках двох освітніх галузей:

- «Здоров'я і фізична культура»;
- «Соціальна і здоров'язбережувальна».

Обсяг онлайн курсу: 30 академічних годин.

Зміст онлайн курсу: Складається з 5 модулів і 23 тем, завдань для самоперевірки, тестів для модульного і підсумкового оцінювання.

Формати навчання за онлайн курсом. Користувач має можливість обрати будь який зручний для себе формат навчання за матеріалами дистанційного курсу:

- ⇒ онлайн формат – за наявності підключення до мережі Internet (рекомендується);
- ⇒ автономний формат - можливість завантажити курс на комп'ютер і навчатися без підключення до мережі Інтернет. При цьому функція тестування недосяжна;
- ⇒ друкований формат - можливість роздрукувати і вивчати будь-яку тему, модуль чи весь курс.

Підтвердження проходження онлайн курсу. У разі успішного проходження онлайн курсу зареєстрований користувач(ка) автоматично отримає відповідний

документ (електронний сертифікат). Сертифікат має унікальний номер і містить ПІБ, під якими користувач(ка) зареєструвався(лася).

Електронний сертифікат є підтвердженням успішного проходження онлайн курсу з методики формування соціальних навичок «Вчимося жити разом». Він є необхідною умовою видання закладом післядипломної освіти підсумкового сертифікату за повним навчальним курсом.

Як працювати над онлайн курсом. Детальну інструкцію можна переглянути безпосередньо на онлайн курсі та завантажити безпосередньо на курсі посиланням <http://lt.multycourse.com.ua/ua/>

СТРАТЕГІЯ НАВЧАННЯ ЗА ОНЛАЙН КУРСАМИ.

Для обох онлайн курсів користувач сам визначає спосіб і траєкторію свого навчання. Для цього система надає такі можливості:

1. Обрати форму проходження курсу: онлайн (на будь якому пристрої, приєднаного до Інтернет), оффлайн (на комп'ютері в автономному режимі), роздрукований курс.
2. Ознайомитися зі змістом онлайн курсу, не реєструючись. При цьому результати проходження курсу не зберігаються. Щоб отримати електронний сертифікат, користувач має зареєструватися і пройти модульні та підсумковий тест.
3. Створити особистий кабінет. Для цього на кожний курс необхідно зареєструватись. В особистому кабінеті користувачу доступні всі можливості онлайн навчання: проходити курс, перевіряти поточні результати за кожною темою, проходити контрольні тести за модулями, а у разі успішного проходження тестів за всіма модулями - спробувати пройти підсумковий тест.
4. Користувачі мають можливість проходити курс у зручний для них час і у будь якому місці. Послідовність вивчення навчального матеріалу курсу визначає сам користувач. Його поточні результати навчання зберігаються. Кількість спроб пройти модульні і підсумковий тести не обмежена.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ В ОНЛАЙН КУРСАХ

В обох курсах оцінювання результатів навчання здійснюється на трьох рівнях:

- ⇒ на рівні теми користувач може (за бажанням) перевірити свої знання, відповівши на контрольні запитання за темою. У разі правильної відповіді на 90% контрольних запитань, біля назви відповідної теми

з'являється індикатор зеленого кольору. Тест на рівні теми не є обов'язковим для переходу на наступний рівень;

- ⇒ на рівні модуля необхідно пройти тест, який охоплює всі теми відповідного модуля. У разі правильної відповіді на 90% запитань, біля назви відповідного модуля з'являється індикатор про його проходження. Щоб вийти на підсумковий тест, необхідно пройти тести за всіма модулями курсу.
- ⇒ підсумковий тест містить запитання за всіма темами курсу.

Тести на всіх рівнях можуть містити запитання чотирьох логічних типів: 1) вибір одного правильного варіанта із декількох можливих; 2) вибір декількох правильних відповідей із декількох можливих; 3) встановлення відповідності між двома переліками тверджень; 4) розміщення тверджень у правильному порядку.

Неправильні відповіді на кожному рівні тестування позначаються червоним кольором і знаком X. Для того, щоб перевірити правильність нового варіанту відповіді, користувачу необхідно заново пройти тест.

Для захисту від шахрайства з тестуванням, запитання на кожному рівні генеруються випадковим чином. Кожне запитання має три варіанти формулювання. Тест містить від 4 до 50 запитань, дотичних до кожного рівня оцінювання. Вони також випадковим чином обираються з більшого пулу запитань. Наприклад, для підсумкового тестування існує понад 10^{53} варіантів тестів для курсу «Вчимося жити разом» і понад 10^{60} варіантів тестів для курсу «Основи здоров'язбережної компетентності». Отже, «запам'ятати» всі варіанти підсумкових тестів практично неможливо.

Електронні сертифікати видаються учасникам автоматично в разі успішного проходження 90% запропонованих запитань на рівні модульного і підсумкового оцінювання.

ДОДАТКОВІ СЕРВІСИ ОНЛАЙН КУРСІВ

Обидва онлайн курси надають різні додаткові можливості.

Всі користувачі можуть:

- ⇒ перевірити справжність електронного сертифікату за унікальним номером;
- ⇒ завантажити курс для роботи у режимі оффлайн;
- ⇒ роздрукувати весь курс або його частину;
- ⇒ налаштувати розмір екрану, шрифтів і фону екрану під свої уподобання;

- ⇒ отримати детальну статистику на карті світу щодо кількості відвідувань онлайн курсів з України та інших країн світу (у реальному часі, за тиждень, місяць, рік, інтегрально з початку старту курсу тощо)

Представникам регіональних закладів післядипломної освіти додатково доступні:

- ⇒ загальна статистика по Україні, областях і районах щодо кількості людей, які зареєстровані на курс, отримали сертифікати, розподіл за статтю, посадами тощо
- ⇒ реєстр педагогічних працівників області, які отримали електронний сертифікат

СОФТВЕРНА ПЛАТФОРМА ОНЛАЙН КУРСІВ

Онлайн курси не потребують встановлення додаткових програмних сервісів.

Функціонування підтримується в наступних Інтернет браузерях:

- ⇒ Internet Explorer
- ⇒ Mozilla Firefox
- ⇒ Google Chrome
- ⇒ Safari
- ⇒ Opera

Робота з онлайн курсами можлива на будь-яких мобільних пристроях, підключених до мережі Інтернет і мають в якості переглядача сучасний браузер.

Призначена для користувача частина онлайн курсів розроблена з використанням технологій:

- ⇒ PHP
- ⇒ HTML
- ⇒ JavaScript
- ⇒ CSS
- ⇒ Flash

Серверна частина мультимедійного курсу реалізована з використанням наступних технологій:

- ⇒ PHP от 5.3
- ⇒ MySQL от 5.1
- ⇒ Веб-сервер (nginx, apache)
- ⇒ OS – FreeBSD, Linux

ОЧНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ: ТРЕНІНГ ПРАКТИЧНИХ НАВЧИЧОК

МЕТА І СТРУКТУРА ТРЕНІНГУ

Мета тренінгу: відпрацювання практичних навичок педагогічних працівників для подальшого навчання учнів за тематикою шкільних предметів та/або курсів з питань здоров'я, безпеки, успішної соціалізації і самореалізації на засадах компетентнісного підходу.

Обсяг тренінгу: 15 годин.

Структура тренінгу. Тренінг має однакову структуру для підготовки педагогічних працівників початкової, основної і старшої школи. Зміст тренінгів для початкової та основної і старшої школи відрізняються лише презентаціями щодо вікових особливостей учнів та ресурсним забезпеченням для моделювання уроків тренінгів для 1-11 класів.

СПОСОБИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГУ У ПРАКТИКУ ЗАКЛАДІВ ППО

Відпрацювання практичних навичок рекомендується проводити у вигляді неперервного 3-денного тренінгу.

Однак, у разі необхідності, за вибором закладу післядипломної педагогічної освіти, реалізація програми тренінгу може бути рознесеною у часі за окремим графіком. При цьому місце і час моделювання педагогічними працівниками уроків-тренінгів для учнів, а також їх демонстрації, визначають уповноважені представники закладів ППО. Ці заходи можуть доповнюватися іншими організаційними формами (наприклад, візити на уроки, рефреш-тренінги, надання відеоматеріалів з проведення уроків тощо).

ЗМІСТ І ЗАГАЛЬНІ ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТРЕНІНГУ

Зміст тренінгу наведено у профілі програми навчального модуля (с. 15-16). Типовий сценарій 3-денного тренінгу, що реалізує цей зміст, наведено у ресурсних матеріалах для тренера (с.33-38).

В результаті проходження тренінгу з відпрацювання практичних навичок, педагогічні працівники:

- ⇒ добре розуміють мотиви поведінки сучасних дітей і підлітків (віком від 6 до 16 років);
- ⇒ почуваються впевнено у навчанні дітей ключовим психосоціальним навичкам (критичного мислення, аналізу проблем і прийняття рішень,

- креативності, самоусвідомлення і самооцінки, ефективної комунікації, самоконтролю, емпатії, здатності до кооперації, переговорів, поваги до культурних відмінностей, запобігання і конструктивного розв'язання конфлікту тощо);
- ⇒ володіють методами і прийомами, які забезпечують демократичну дисципліну в класі без примусу і покарань;
  - ⇒ вміють організовувати активне і мотивуюче обговорення у класі (формувані проблемні ситуації, ставити відкриті запитання, надавати позитивний зворотній зв'язок тощо);
  - ⇒ готові застосовувати різні форми інтерактивного навчання (обговорення у колі, аналіз ситуацій (кейсів), виконання проектів, дискусії, роботи у малих групах, рольові ігри тощо).

СТРАТЕГІЯ НАВЧАННЯ НА ТРЕНІНГУ

Тренінги для педагогів проводять спеціально підготовлені тренери. Вони застосовують стратегію «рольового занурення», яка полягає у наступному.

Після знайомства, створення доброзичливої атмосфери, короткого обговорення релевантних концептуальних і методичних питань, учасники стають «учнями» і приймають участь в модельному уроці-тренінгу, який проводить тренер.

Після завершення модельного уроку-тренінгу, учасники стають «експертами». Вони аналізують проведене тренером заняття, звертаючи увагу на ключові для компетентнісного навчання питання. З переліком цих питань учасники знайомляться на початку тренінгу.

Далі всі учасники об'єднуються у групи по 2 - 3 людини. Це – «вчителі – тренери», які будуть демонструвати уроки-тренінги для учнів. Використовуючи ресурси для моделювання уроків-тренінгів, «вчителі – тренери» обирають окремі уроки і готуються до їх демонстрації.

Під час демонстрації обраного уроку «вчителями-тренерами» інші учасники знову стають «учнями», а після його завершення – «експертами». Ситуація повторюється.

Така проста стратегія виявилася дуже ефективною, що підтверджується проведеними дослідженнями. На початку тренінгу («ДО») і на завершення тренінгу («ПІСЛЯ») учасникам пропонувалося обрати один із варіантів відповіді:

Зовсім ні (1)   Деякою мірою (2)   Здебільшого (3)   Дуже (4)
на такі запитання:

1. Я добре розумію мотиви поведінки сучасних дітей і підлітків (віком від 6 до 16 років). Це схоже на Вас?
2. Я почуваюся впевнено у навчанні дітей соціальним навичкам (комунікації, кооперації, попередження і мирного вирішення конфліктів, лідерства, роботи у команді, протидії негативному соціальному впливу тощо). Це схоже на Вас?
3. володію методами і прийомами, що дозволяють підтримувати демократичну дисципліну в класі без примусу і покарань. Це схоже на Вас?
4. Я вмю організовувати активне і мотивуюче обговорення у класі (формувані проблемні ситуації, ставити відкриті запитання, надавати позитивний зворотній зв'язок тощо). Це схоже на Вас?
5. Під час уроків або виховних годин я готова(ий) застосовувати методи інтерактивного навчання (обговорення у колі, аналіз ситуацій (кейсів), виконання проєктів, дискусії, роботи у малих групах, рольові ігри тощо). Це схоже на Вас?

Узагальнені результати обробки «ДО» і «ПІСЛЯ» відповідей 510 вчителів наведено на слайдах.

Оцінювання вчителями своєї упевненості та налаштованості щодо інтерактивного навчання дітей

Показник	ДО (%)	ПІСЛЯ (%)	Позитивні зміни (%)
Дуже добре розумію мотиви поведінки дітей	3	34	31
Почуваюся впевнено у навчанні дітей соціальним навичкам	10	42	32
Добре володію методами підтримки демократичної дисципліни	9	44	35
Вмію організовувати активне і мотивуюче обговорення	12	48	36
Готовий застосовувати методи інтерактивного навчання	27	66	39

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НА ТРЕНІНГУ

На тренінгах практичних навичок здійснюється оцінювання складових компетентності учасника у проведенні уроків-тренінгів для учнів – знань, ставлень і навичок.

Оцінювання рівня знань і ставлень учасників тренінгу здійснюється шляхом вхідного і вихідного анкетування (процедура ДО і ПІСЛЯ).

Оцінювання практичних навичок володіння інтерактивними методами проводиться в процесі моделювання учасниками уроків тренінгів для учнів.

Учасники також мають можливість оцінити якість проведення тренінгу, що дозволяє тренерам гнучко враховувати рівень зацікавленості і потреби групи.

Зазначені анкети для оцінювання на тренінгу наведено за посиланням http://autta.org.ua/ua/resources/Pidgotovka_pedagogiv/ProgrKyrsyOZK.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРЕНІНГУ

Опис навчально-методичні матеріали для тренера і слухачів наведено у наступному розділі.

Всі ресурсні матеріали для проведення тренінгів розміщено у вільному доступі (безкоштовно) на Порталі превентивної освіти за посиланням http://autta.org.ua/ua/resources/Pidgotovka_pedagogiv/ProgrKyrsyOZK

ВИМОГИ ДО ТРЕНЕРА

Тренінги з відпрацювання практичних навичок педагогічних працівників мають проводити спеціально підготовлені тренери. Таку підготовку можна пройти на базі закладів ППО за 5-денною програмою. Тренер також має обов'язково пройти онлайн курси «Основи здоров'язбережної компетентності» і «Вчимося жити разом» (http://autta.org.ua/ua/On-line_coursues/)

Нижче наведено узагальнені вимоги до рівня підготовленості тренера.

Тренеру необхідно знати:

- ⇒ Концепцію превентивної освіти на основі розвитку життєвих навичок
- ⇒ Програму і зміст предмету «Основи здоров'я» і тренінгового курсу «Вчимося жити разом»
- ⇒ Особливості навчання дітей і дорослих
- ⇒ Інтерактивні методи та особливості їх застосування
- ⇒ Опорні плани проведення тренінгів для учнів
- ⇒ Методи і процедури оцінювання на тренінгу вчителів

Тренеру необхідно вміти:

- ⇒ чітко формулювати цілі тренінгу та його складових частин
- ⇒ враховувати потреби та очікування учасників
- ⇒ дотримуватися рекомендованого плану уроків-тренінгів
- ⇒ забезпечувати демократичну дисципліну
- ⇒ робити презентації
- ⇒ організувати активне обговорення
- ⇒ організовувати відпрацювання практичних умінь
- ⇒ організовувати зворотний зв'язок

Тренеру корисно знати:

- ⇒ Як подолати страх і хвилювання
- ⇒ Як підтримувати доброзичливу атмосферу на тренінгу
- ⇒ Як реагувати на важких учасників

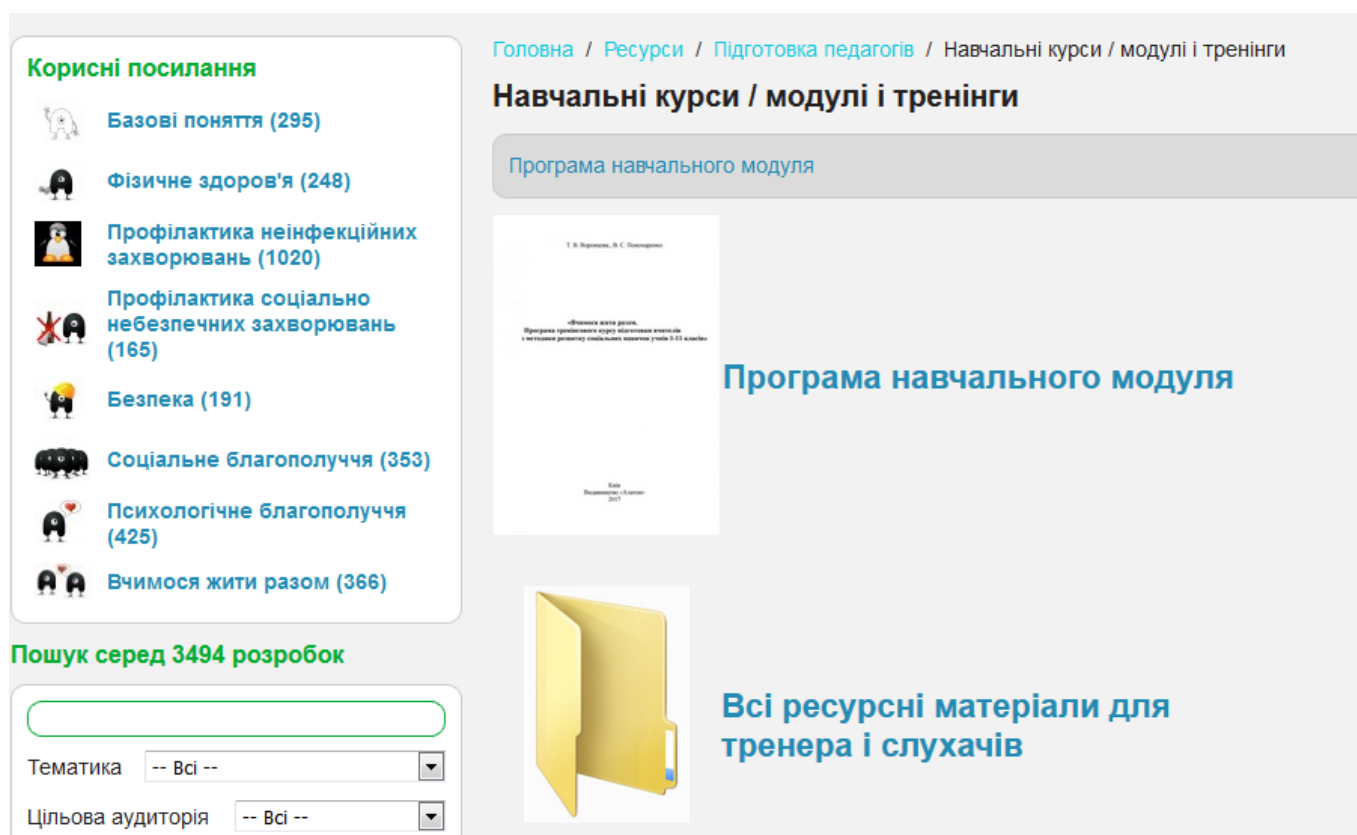
ІІІ. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА І СЛУХАЧІВ ОЧНИХ ТРЕНІНГІВ

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

Орієнтовний сценарій проведення 3-денного тренінгу наведено на с. 34-37. Ресурсні матеріалами для тренера, необхідні для проведення тренінгу за цим сценарієм, упорядковано у теки:

- 1_МЕТА І ТИПОВА ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ
- 2_ВСІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ
- 3_ВИДАННЯ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ УРОКІВ
- 4_АНКЕТИ ОЦІНЮВАННЯ НА ТРЕНІНГУ
- 5_ДЕНЬ 1 РОЗДАТКИ І ПРЕЗЕНТАЦІЇ
- 6_ДЕНЬ 3 РОЗДАТКИ І ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Всі матеріали можна безкоштовно завантажити за на порталі превентивної освіти за посиланням http://autta.org.ua/ua/resources/Pidgotovka_pedagogiv/ProgrKyrsyOZK

The screenshot displays a website interface with the following elements:

- Корисні посилання (Useful links):** A list of categories with icons and counts: Базові поняття (295), Фізичне здоров'я (248), Профілактика неінфекційних захворювань (1020), Профілактика соціально небезпечних захворювань (165), Безпека (191), Соціальне благополуччя (353), Психологічне благополуччя (425), Вчимося жити разом (366).
- Пошук серед 3494 розробок (Search among 3494 developments):** A search bar and two dropdown menus for 'Тематика' (Topic) and 'Цільова аудиторія' (Target audience), both set to '-- Всі --'.
- Навчальні курси / модулі і тренінги (Educational courses / modules and trainings):** A section header with a sub-header 'Програма навчального модуля' (Module program) and a thumbnail of a document titled 'Програма навчального модуля'.
- Всі ресурсні матеріали для тренера і слухачів (All resource materials for the trainer and participants):** A section header with a yellow folder icon.
- Navigation:** A breadcrumb trail at the top: Головна / Ресурси / Підготовка педагогів / Навчальні курси / модулі і тренінги.

ОРІЄНТОВНИЙ СЦЕНАРІЙ ПРОВДЕННЯ 3-ДЕННОГО ТРЕНІНГУ

ДЕНЬ 1.

Час	Зміст	Завдання	Перелік активностей
10.00 - 11.30	Відкриття, Знайомство учасників групи (індивідуальний досвід, очікування, оцінювання початкового рівня умінь і ставлень)	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомлення учасників з метою, завданнями і процедурами роботи на тренінгу • Створення сприятливої психологічної атмосфери • Аналіз потреб учасників • Проведення першого етапу оцінювання ефективності тренінгу 	<p>Відкриття тренінгу, привітання</p> <p>Прояснення організаційних моментів</p> <p>Презентація мети і очікуваних результатів тренінгу</p> <p>Знайомство учасників</p> <p>Самооцінка тренерських навичок</p> <p>З'ясування очікувань</p> <p>Анкетування «ДО»: з'ясування знань учасників з питань здорового способу життя і освіти на основі розвитку життєвих навичок</p>
11.30- 12.00	Аналіз ролі шкільних предметів і навчальних курсів з розвитку соціальної і здоров'язбережної компетентності учнів	<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлення учасниками ролі предмета «Основи здоров'я» і курсу з розвитку соціальних навичок «Вчимося жити разом» у формуванні соціальної і здоров'язбережної компетентності 	<p><i>Комп'ютерна презентація:</i> «Шкільна освіта у галузі безпеки і здоров'я. Пріоритетні напрямки дій в рамках двох державних стандартів шкільної освіти»</p> <p><i>Комп'ютерна презентація:</i> Роль предмета «Основи здоров'я» і курсу «Вчимося жити разом» в контексті Нової української школи</p> <p><i>Комп'ютерна презентація 1:</i> «Курс з доведеною ефективністю «Вчимося жити разом»</p> <p>Повідомлення про двокомпонентну модель підготовки вчителів</p>
12.00- 13.00	Концептуальні засади компетентнісного підходу до розвитку психосоціальних навичок учнів	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомлення з концепцією життєвих навичок і тренінговими методами навчання для формування соціальної і здоров'язбережної компетентності • Знайомство з вправами для створення доброзичливої атмосфери і продуктивної роботи у групах 	<p><i>Комп'ютерна презентація 2:</i> «Навчання миру на засадах життєвих навичок», обговорення</p> <p><i>Комп'ютерна презентація 3:</i> «Тренінг – ефективний метод навчання життєвим навичкам», обговорення</p> <p>Об'єднання в групи: «Знайомств», «Руханки», «Об'єднання в групи», «Метафори»</p>

Час	Зміст	Завдання	Перелік активностей
13.00-14.00	Обід		
14.00-15.00	Продовження: концептуальні засади компетентнісного підходу до розвитку психосоціальних навичок учнів	<ul style="list-style-type: none"> Знайомство з вправами для створення доброзичливої атмосфери і продуктивної роботи Демонстрація групами тренінгових вправ 	<p>Самопідготовка за тренінговими вправами</p> <p>Демонстрація вправ</p>
15.00-15.30	Вікові особливості учнів шкільного віку в контексті розвитку життєвих навичок	<ul style="list-style-type: none"> Ознайомлення з етапами розвитку, актуальними проблемами і завданнями найближчого розвитку дітей і підлітків 	<p><i>Комп'ютерна презентація 4: «Вікові особливості учнів початкової школи»</i></p> <p>або</p> <p><i>Комп'ютерна презентація 4-1: «Вікові особливості учнів основної і старшої школи»</i></p>
15.30-16.00	Перерва на каву		
16.00 - 16.50	Модельна демонстрація тренерами проведення уроку для учнів на засадах компетентнісного підходу	<ul style="list-style-type: none"> Модельна демонстрація проведення уроку-тренінгу Обговорення результатів проведення 	<p>Демонстрація уроку-тренінгу відповідно до опорного плану його проведення</p> <p>Зворотній зв'язок за результатами проведення тренінгу</p>
16.50-17.30	Підведення підсумків першого дня, рефлексія, завершення тренінгу Розподіл тренінгів для самопідготовки	<ul style="list-style-type: none"> Надання учасникам можливості усвідомити набутий досвід, відкрито висловити свої думки і почуття Завершення першого дня тренінгу Розподіл тренінгів між групами для подальшої демонстрації 	<p>Експрес-опитування «Що ми сьогодні робили на тренінгу?»</p> <p>Робота в колі, відкритий мікрофон</p> <p>Завершення тренінгу</p> <p>Об'єднання в пари, розподіл тренінгів</p>

ДЕНЬ 2.

Час	Зміст	Завдання	Перелік активностей
9.00 - 9.30	Відкриття, знайомство, рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> • Створення сприятливої психологічної атмосфери • Налаштування учасників на продуктивну роботу	Привітання, відкриття тренінгу Вправа «знайомство» - «Снігова куля» Зворотній зв'язок «Що ми робили вчора?» Що ми робимо сьогодні
9.30-11.00	Самопідготовка	Підготуватися до проведення тренінгів	Самопідготовка в групах
11.00-11.30	Перерва на каву		
11.30-12.00	Самопідготовка	Підготуватися до проведення тренінгів	Самопідготовка в групах
12.00-13.00	Презентації учасниками і аналіз групою проведення тематичних уроків для учнів	<ul style="list-style-type: none"> • Демонстрація учасниками розподілених уроків-тренінгів • Аналіз проведеного тренінгу	Група 1: Презентація уроку-тренінгу відповідно до опорного плану його проведення Зворотній зв'язок за результатами проведення тренінгу
13.00-14.00	Обід		
14.00-16.00	Продовження презентацій учасників	<ul style="list-style-type: none"> • Демонстрація учасниками розподілених уроків-тренінгів • Аналіз тренінгу	Групи 2,3: Презентація уроків-тренінгів відповідно до опорного плану його проведення Зворотній зв'язок за результатами проведення тренінгу
16.00-16.30	Перерва на каву		
16.30 - 17.30	Продовження презентацій учасників	<ul style="list-style-type: none"> • Демонстрація учасниками розподілених уроків-тренінгів • Аналіз проведеного тренінгу	Група 4: Презентація уроку-тренінгу відповідно до опорного плану його проведення Зворотній зв'язок за результатами проведення тренінгу

17.30 – 17.45	Підведення підсумків другого дня, рефлексія, завершення тренінгу	<ul style="list-style-type: none"> • Надання учасникам можливості усвідомити набутий досвід, відкрито висловити свої думки і почуття • Завершення тренінгу 	<p>Експрес-опитування «Що ми сьогодні робили на тренінгу?»</p> <p>Робота в колі, відкритий мікрофон</p> <p>Завершення тренінгу, прощання</p>
------------------	--	--	--

ДЕНЬ 3.

Час	Зміст	Завдання	Перелік активностей
8.55 - 9.00	Відкриття, знайомство, рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> • Створення сприятливої психологічної атмосфери • Налаштування учасників на продуктивну роботу 	Привітання, відкриття тренінгу
9.00- 11.00	Продовження презентацій учасників	<ul style="list-style-type: none"> • Демонстрація учасниками розподілених уроків-тренінгів • Аналіз проведеного тренінгу 	<p>Групи 5,6: Презентація уроків-тренінгів відповідно до опорного плану його проведення</p> <p>Зворотній зв'язок за результатами проведення тренінгу</p>
11.00- 11.30	Перерва на каву		
11.30- 12.15	Форми подальшої підготовки і взаємопідтримки вчителів	<ul style="list-style-type: none"> • Визначити конкретні форми подальшої підготовки і взаємопідтримки вчителів 	Обговорення подальшої підготовки і взаємопідтримки вчителів
12.15- 13.15	Заключна частина	<ul style="list-style-type: none"> • Підведення підсумків • Отримання зворотного зв'язку • Завершення тренінгу 	<p>Зворотній зв'язок: «Що ми дізналися і навчилися упродовж всього тренінгу?»</p> <p>Аналіз очікувань</p> <p>Самооцінка тренерських навичок</p> <p>Заповнення анкет «Після» і «Зворотній зв'язок»</p> <p>Видача сертифікатів</p>

РЕСУРСНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ ТРЕНІНГУ (МОДЕЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГІВ ДЛЯ УЧНІВ)

Видання навчального курсу для учнів 1-11 класів «Вчимося жити разом»

Включають двомовні (українською і російською мовами) видання: програми курсу, посібники для вчителя, практикуми для учнів, відео- та аудіо матеріали, мультимедійні презентації).

Всі ресурси для моделювання уроків-тренінгів для учнів у вільному доступні (безкоштовно) на порталі превентивної освіти за посиланням:

<http://autta.org.ua/ua/resources/learning-to-live-together>

Тематика -- Всі --
Цільова аудиторія -- Всі --
Вид розробки -- Всі --
Пошук

145,161 Pageviews
Oct. 15th - Nov. 15th

Рекомендувати на Google
Follow @Eduportal 61 followers
Подобається 31 Поширити

Початкова школа

Основна і старша школа

<http://autta.org.ua/ua/resources/learning-to-live-together/>

Видання для навчального предмета «Основи здоров'я» для 1-9 класів
Включають підручники для учнів і методичні посібники для вчителя.

Ресурси для моделювання уроків-тренінгів за програмою навчального предмета «Основи здоров'я» у вільному доступі (безкоштовно) на порталі превентивної освіти http://autta.org.ua/ua/resources/textbooks_materials/

 Портал превентивної освіти   ТЕМАТИКА   УЧИТЕЛЬСЬКІ ІДЕЇ   ШКІЛЬНІ УМОВИ   РЕСУРСИ   ПРОЕКТИ   ОНЛАЙН-КУРСИ

Актуальні теми: [Тренінг для роботи з обдарованими дітьми](#) | [Вікові особливості розвитку дитячої пам'яті](#) | [Дисципліна в класі: 5 порад учителю](#) | [7 НАЙОРИГІНАЛЬНІШИХ ТРЕНІНГОВИХ ВПРАВ НА ЗГУРТОВАНІСТЬ](#)

Корисні посилання

- [Базові поняття \(295\)](#)
- [Фізичне здоров'я \(246\)](#)
- [Профілактика неінфекційних захворювань \(1020\)](#)
- [Профілактика соціально небезпечних захворювань \(165\)](#)
- [Безпека \(190\)](#)
- [Соціальне благополуччя \(352\)](#)
- [Психологічне благополуччя \(425\)](#)
- [Вчимося жити разом \(364\)](#)

Пошук серед 3482 розробок

[Головна](#) / [Ресурси](#) / Підручники, методичні матеріали

Підручники, методичні матеріали

[Вчимося жити разом](#)   [Ресурси ВООЗ](#)   [Курси з профілактики ВІЛ](#)
[Стандарти, програми, методичні рекомендації МОН](#)   **Підручники, методичні матеріали**
[Електронні ресурси](#)   [Плакати та брошури](#)   [Фото та відео](#)   [Сайти партнерів](#)

Основи здоров'я 1 клас (підручник 1 частина)

Основи здоров'я 1 клас (підручник 2 частина)

Основи здоров'я 1 клас (посібник для вчителя)

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cooperative Learning Seating Options [Електронний ресурс] // Teaching resources – Режим доступу до ресурсу: <http://www.lauracandler.com/strategies/seating.php>.
2. Delors, Jacques et al. 1996. Learning: The Treasure Within. Paris: UNESCO
3. Evidence and rights based PLANNING & SUPPORT TOOL for SRHR/HIV Prevention Interventions for Young People
4. Glencoe Health: Student Handbook / Mary H. Bronson, Don Merki, Michael J. Cleary, Kathleen Middleton, Dinah Zike. - 9-th ed. - Glencoe / McGraw-Hill, 2007. - 832 p
5. IM TOOLKIT FOR PLANNING SEXUALITY EDUCATION PROGRAMS USING INTERVENTION MAPPING IN PLANNING SCHOOL-BASED SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH AND RIGHTS (SRHR) EDUCATION PROGRAMS. WORLD POPULATION FOUNDATION .MAASTRICHT UNIVERSITY .THE NETHERLANDS. July 2008
6. School-Based Sexuality Education Programmes. A Cost and Cost-Effectiveness Analysis in Six Countries. Paris, UNESCO, 2011. // <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/pdf/CostingStudy.pdf-2014>.
7. Schools & Health // <http://www.schoolsandhe.C>. Помазкін, Сім'я. <http://unsait.ru/psihologicheskij-centr/semya> alth.org/fresh-framework - 2014.
8. Абрамова Г. С. Возрастная психология. М., 1998.
9. Бадалев А.А., Каштанова Т.Р. Теоретико-методологические аспекты изучения эмпатии// Групповая психотерапия при неврозах / Под ред. Б.Д.Карвасарского и В.А.Мазуренко. – Л., 1975. – С. 11-19.
10. Бадалев А.А., Каштанова Т.Р. Теоретико-методологические аспекты изучения эмпатии// Групповая психотерапия при неврозах / Под ред. Б.Д.Карвасарского и В.А.Мазуренко. – Л., 1975. – С. 11-19.
11. Байер К., Шейнберг Л. Здоровый образ жизни: Пер. с англ. – М.: Мир, 1997.
12. Барбара Б. Х. Когда твой ребенок — психопат [Електронний ресурс] / Брэдли Хагерти Барбара. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://psy-practice.com/publications/psikhicheskoe-zdorove/kogda-tvoya-rebenok-psikhopat/>.
13. Вердербер Р., Вердербер К. Психология общения. – СПб.:прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 320 с.
14. Використання інтерактивних методів навчання [Електронний ресурс] / О. М.Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук, О. А. Кочубей. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>.
15. Відповідні заходи системи освіти на буллінг, викликаний гомофобією. ЮНЕСКО, 2012р.

16. Воронцова Т. В. Основи здоров'я. 5 клас: Посібник для вчителя [Електронний ресурс] / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко // Алатон. – 2013. – Режим доступу до ресурсу:
http://autta.org.ua/files/resources/pos_dlya_vch_5_kl_ukr.pdf.
17. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) // Алатон. – 2017
18. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші. Вчимося жити разом. Програма з розвитку соціальних навичок учнів основної та старшої школи у курсі «Основи здоров'я». [Електронний ресурс] // Алатон. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:
<https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcblgxNGd1WEZHblU>
19. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші. Вчимося жити разом. Програма з розвитку соціальних навичок учнів початкової школи у курсі «Основи здоров'я». [Електронний ресурс] // Алатон. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:
<https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcWlVaUUg0UkNR>
20. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. .. Основи здоров'я. Підручник для 7 класу загальноосвітніх укладів .http:
[//autta.org.ua/files/user_Irene_304/rus/7_pidv.pdf](http://autta.org.ua/files/user_Irene_304/rus/7_pidv.pdf)
21. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Основи здоров'я: Підручник для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К: Алатон, 2008. - 160 с.
22. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Захисти себе від ВІЛ. Тренінги життєвих навичок: Посібник для учнів старшого підліткового та юнацького віку. - К. : Алатон, 2011. - 168 с.
23. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Основи здоров'я: Підручник для 6-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К: Алатон, 2006. - 200 с
24. Всемирная Организация Здравоохранения. Навыки, Необходимые для Здоровья
25. Всемирная организация здравоохранения. Неинфекционные заболевания - http://www.who.int/topics/chronic_diseases/ru/ - 12.11.2017
26. Гладышев Ю.В., Гладышева Н.Г. Валеология: Учебно-методический комплекс. - Новосибирск: НГУЭУ, 2008. <http://valeologija.ru/knigi/valeologiya-uchebnij-kompleks-gladisheva>
27. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>
28. Дакарські рамки дій «Освіта для всіх»: виконання наших колективних зобов'язань (2000) // http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/dakfram_eng.shtml .

29. Для тебе. Дівчатам від 13 до 18. / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко // Алатон. – 2003.
30. Для тебе. Хлопцям від 13 до 18. / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко // Алатон. – 2003
31. Емоційний інтелект і його розвиток [Електронний ресурс] // Портал про здоров'я – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrhealth.net/emocijnij-intelekt-i-jogo-rozvitok/>.
32. Емоції та почуття [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://cinref.ru/razdel/00100astronomia/13/257682.htm>.
33. Емоція [Електронний ресурс] // Вікіпедія – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%>
34. Європейська мережа шкіл зміцнення здоров'я // <http://www.niigd.ru/pdf/2.pdf> D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F.
35. Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ЕСПАД (ESPAD) [Електронний ресурс] // Український Інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка – Режим доступу до ресурсу: <http://www.uisr.org.ua/espada>.
36. Загальні принципи і основні поняття моніторингу та оцінки в області ВІЛ / СНІД (дві частини)
37. Звернення Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка «Щодо актуальності питання збереження курсу «Основи здоров'я» в навчальних програмах 1-9-х класів ЗНЗ України» http://autta.org.ua/files/files/3_Rekomendatsii%20Instytutu%20Yaremenko%20shchodo%20predmetu%20OZ.pdf – 2017.
38. Звіт ESPAD 2011 року. Вживання психоактивних речовин серед учнів в 36 країнах Європи. Європейський проект шкільних досліджень з алкоголю та наркотиків (ESPAD). 2011р. // <http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_10_29.pdf> - 21 Жовтня. -2014.
39. Звіт про результати дослідження ефективності проекту "Вчимося жити разом" <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcazN4Nkl3YndhcEU> - 2017.
40. Звіт про ситуацію в Україні №55 [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/children_26268.html
41. Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді [Електронний ресурс] // Український Інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка – Режим доступу до ресурсу: <http://www.uisr.org.ua/hbsc>
42. Иванова Н.В., Кузнецова М.П. Адаптационный период в школе: смысл, значение, опыт // Журн. практ. психолога. 1997, N 2.
43. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб., 2000.

44. Інтерактивні технології навчання [Електронний ресурс] // Україномовні реферати – Режим доступу до ресурсу: <http://www.refotext.com/referat-text-16587-1.html>.
45. Ковязіна К. О. Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / К. О. Ковязіна // Серія «Соціальна політика» – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ditu-14275.pdf>.
46. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
47. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок / Авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело. — К.: Генеза, 2005. — 80 с.
48. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта / Г.Ю. Кравченко, Г.О. Сіліна. – Х. : “Ранок”, 2014. – 144 с.
49. Крайг Г., Бокум Д.: Психологія розвитку. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2005.
50. Курс общей, возрастной и педагогической психологии / Под ред. М. В. Гамезо. Вып. М.: Просвещение, 1982. С. 99-100
51. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: [практ. посіб.] /Лорман Т., Деспелер Д., Харві Д.; [пер. з англ. Т. Клекота]. – К. : – СПД-ФО Парашин І.С., 2010. – 296 с.
52. Лусканова Н.Г. Методы исследования детей с трудностями в обучении. - М.: Просвещение, 1993
53. Мастера психологии. Психология критического мышления. / Д. Халперн / пер. на рус. Н. Мальгина, С. Рысев, Л. Царук. – Міжнародне технічне керівництво щодо статевої освіти. ЮНЕСКО, 2010 року Питер, 2000. — 512 с.
54. Міжнародні стандарти щодо профілактики вживання наркотиків. УНП ООН, 2012
55. Міжособистісні стосунки [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://medic.in.ua/mijosobistisni-stosunki.html>
56. Моніторинг та оцінка молодіжних програм з профілактики зловживання психоактивними речовинами, © Організація Об'єднаних Націй, 2005 рік
57. Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок: важливий компонент школи, дружньої до дитини, школи, що підтримує здоров'я. — ВООЗ — К., 2004.
58. Навички, необхідні для здоров'я. Освіта в області здоров'я, заснована на прищепленні життєвих навичок (ООЗОПЖН), - важливий компонент доброзичливої до дитини зміцнює здоров'я школи. ВООЗ. 2003. // http://www.who.int/school_youth_health/media/sch_skills4health_russian.pdf
59. О. В. Березюк, Т. В. Воронцова, О. В. Єресько, В. С. Пономаренко, І. А. Скорбун. Організація профілактичної роботи у навчальний заклад. Посібник для адміністраторів системи освіти - Київ: - «Здоров'я через освіту», 2014. - 128 с.

60. Образовательный портал «Слово» // <http://www.portal-slovo.ru/pedagogy/37952.php> –2013.
61. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога. - М.: Просвещение, 1993.
62. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2001. — 256 с.
63. Основи здоров'я: Підручник для 5 класу [Електронний ресурс] / І. Д.Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко // Алатон. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://autta.org.ua/files/user_Irene_304/pidr_5_kl_ukr.pdf
64. Основи здоров'я: Підручник для 6 класу / І. Д.Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко // Алатон. – 2014
65. Основи здоров'я: Підручник для 7 класу / І. Д.Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко // Алатон. – 2016.
66. Основи здоров'я: Підручник для 8 класу / І. Д.Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко // Алатон. – 2016.
67. Основи здоров'я: Підручник для 9 класу / І. Д.Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко // Алатон. – 2017.
68. Оцінка проекту «Вчимося жити разом» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://autta.org.ua/ua/materials/material/Ots-nka-proektu--Vchimosya-zhiti-razom/>.
69. Посібник з моніторингу та оцінки для шкільних програм охорони здоров'я. Вісім ключових показників на підтримку FRESH. (Формування ресурсів для ефективного шкільного охорони здоров'я). Червень 2013. - 54 с.
70. Психология подростка. Полное руководство. Под редакцией члена-корреспондента РАО А. А. Реана – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003.
71. Психология человека от рождения до смерти. Под ред. Реана А.А. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. - 656 с. - (Серия «Психологическая энциклопедия»).
72. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін.; за ред. Волинець Л.С. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с.
73. Психофізіологія емоцій [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.br.com.ua/referats/Psychology/93337.htm>.
74. Психофізіологія емоцій <https://www.br.com.ua/referats/Psychology/93337.htm>
75. Путівник для батьків підлітків Територія Teens, <http://www.psychologies.ru/int/teens/>
76. Рада Європи (2011), Доповідь про дискримінацію на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в Європі, 2-е видання, Париж, Рада Європи.

77. Репродуктивное здоровье и сексуальность подростков / Под ред. А.М. Куликова.–СПб.: РОО «Взгляд в будущее», 2006.
78. РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК - Навчально-методичний посібник для роботи зі старшокласниками і випускниками інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Київ. 2011
79. Рябовол Т. А. Соціально-психологічні чинники розвитку емпатії у молодших школярів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Т. А. Рябовол – Режим доступу до ресурсу:
[http://lib.iitta.gov.ua/5232/1/%D0%A1%D1%82\(1\).Pdf](http://lib.iitta.gov.ua/5232/1/%D0%A1%D1%82(1).Pdf).
80. Сайт для підлітків "Дорослішаємо разом"
http://sexualeducation.org.ua/My_Rights/Defence_violence/index.html
81. Санникова О. П. Эмоциональность в структуре личности / О. П. Санникова. – Одеса: Хорс, 1995.
82. Сара-Джейн Блэкмор: Секреты работы мозга в подростковом возрасте – Режим доступу: www.youtube.com/embed/5IF1CH3Gvc4 – 14.09.2017
83. Словари и энциклопедии на Академикe [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dic.academic.ru>.
84. Собкин В. С. Динамика ценностных ориентации в старшем школьном возрасте: Дис. в виде науч. доклада на соиск. докт. психол. наук. М., 1997
85. Соціальні детермінанти здоров'я і благополуччя підлітків. Дослідження «Поведінка дітей шкільного віку у випадку охорони здоров'я»: міжнародний звіт за результатами обстеження 2009-2010 рр. // Серія «Політика охорони здоров'я дітей і підлітків», випуск № 6 / Під ред. Сиггіе С і ін. - Копенгаген: - Європейське регіональне бюро ВООЗ, 2012 г.. - 253 с.
86. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. – К. : Агентство «Україна». – 2015.
87. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. –84 с
88. Способи саморегуляції емоційного стану [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://toplutsk.com/articles-article_151.html.
89. Способи саморегуляції емоційного стану http://toplutsk.com/articles-article_151.html
90. Стандарти сексуальної освіти в Європі. Кельн, ФЦПСЗ і Європейське регіональне бюро ВООЗ, 2010. // https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/WHO_BZgA_Standards_russisch.pdf - 2017
91. Стоп булінг – Режим доступу: <http://stopbullying.com.ua> - 31.10.2017
92. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними [Електронний ресурс] / І. М. Трубавіна

- // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: file:///D:/Users/Sony2/Downloads/pednauk_2015_8_53.pdf
93. Туркіне Т., Томша С., Болдішор В., Прицкан В. Життєві навички: Підручник для X-XII класів. - Кишенев: Prut Internatonal, 2005
  94. У. Мастерс, В. Джонсон, Р. Коллодні «Основи сексології» (Світ, 1998).
  95. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч. посіб. / В. М. Федорчук – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 250 с.
  96. Фрейре П. Педагогіка пригноблених / Пауло Фрейре., 2003. – 168 с.
  97. Халперн Д. Мастера психологии. Психология критического мышления. / Д. Халперн / пер. на рус. Н. Мальгина, С. Рысев, Л. Царук. – Питер, 2000. — 512 с.
  98. Чалдини Р. Социальная психология. Пойми других, чтобы понять себя! / Р. Чалдини, Д. Кенрик, С. Нейберг / пер. на рус. Н. Миронов, Л. Ордановская, Л. Царук, С. Чилингарова. – СПб. : прайм. ЕВРОЗНАК, 2002. – 256 с
  99. Щербатых Ю. В. Психология стресса. – М.: Изд-во Эксмо, 2006.
  100. Що потрібно знати про репродуктивне здоров'я? »// <http://reprohealth.info/>
<http://reprohealth.info/for/teenagers/growing/features>
  101. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. - М.: Просвещение, 1974.
  102. Ю.Д. Бойчук, О.С. Бородіна, О.М. Микитюк. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я.
[http://lib.iitta.gov.ua/5232/1/%D0%A1%D1%82\(1\).Pdf](http://lib.iitta.gov.ua/5232/1/%D0%A1%D1%82(1).Pdf)
  103. ЮНЕСКО. Как остановить насилие в школе. Пособие для учителей. – 2011 г.
  104. ЮНІСЕФ. Глобальна оцінка програм освіти в області життєвих навичок. Підсумковий звіт. 2012 р. // <http://www.unicef.org/evaluation/files/USA-2012-011-1_GLSEE.pdf> 2013.